

Valsts ieņēmumu dienesta uzraugāmo Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma subjektu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risku novērtējums

Cita veida preču tirgotāji, kā arī starpnieki minētajos darījumos

Risku novērtējums	2020.–2022.gadā		
Subjektu grupa	Draudi	Ievainojamība	NIL risks
Citu preču tirdzniecība, Starpnieki citu preču tirdzniecībā un Pakalpojumu sniedzēji	V	VZ	V

Uz 2020.gada 31.decembri Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) uzraudzībā bija 1972 cita veida preču tirgotāji un starpnieki minētajos darījumos (turpmāk – preču tirgotāji), no kuriem 575 preču tirgotāji minēto darbības veidu reģistrēja pirmo reizi. Savukārt uz 2021.gada 31.decembri VID uzraudzībā bija 2290 preču tirgotāji, no kuriem 535 preču tirgotāji minēto darbības veidu reģistrēja pirmo reizi. Tādējādi gada laikā kopējais subjektu skaits ir palielinājies par 318 subjektiem jeb 14 %. Uz 2022.gada 31.decembri VID uzraudzībā bija 2528 preču tirgotāji, no kuriem 572 preču tirgotāji minēto darbības veidu reģistrēja pirmo reizi. Tādējādi gada laikā kopējais preču tirgotāju skaits ir palielinājies par 238 subjektiem jeb 9 %.

Saskaņā ar Nacionālajā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas risku novērtējuma ziņojumā 2017.–2019.gadam norādīto uz 2019.gada 31.decembri VID uzraudzībā bija 1611 preču tirgotāji.

VID uzraugāmo cita veida preču tirgotāju skaits

	2019.gads	2020.gads	2021.gads	2022.gads
Cita veida preču tirgotāji (skaits)	1 611	1 972	2 290	2 528

Salīdzinot ar iepriekšējo vērtēšanas periodu, secināms, ka preču tirgotāju skaits ir būtiski palielinājies. Uz 2019.gada 31.decembri VID uzraudzībā bija 1611 preču tirgotāji, savukārt uz 2022.gada 31.decembri VID uzraudzībā bija 2528 preču tirgotāji, t.i., par 917 jeb 57 % preču tirgotāju vairāk. Šāds pieaugums galvenokārt ir izskaidrojams ar precizētu subjektu uzskaiti, iekļaujot arī personas, kas ir reģistrējušās kā starpnieki minēto pakalpojumu sniegšanā. Lielākoties šis darbības veids netiek reģistrēts kā vienīgais Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk – NILLTPFN likums) subjekta darbības veids.

Par šīs jomas likuma subjektu nodokļu maksātājs kļūst, ja ir izpildīts nosacījums, ka klienti maksājumu veic skaidrā naudā vai skaidru naudu par šo darījumu iemaksā kredītiestādē pārdevēja kontā 10 000 euro vai lielākā apmērā.

Attiecībā uz uzraudzības pasākumiem 2020.gadā tika veiktas 38 preču tirgotāju klātienēs pārbaudes un 10 neklātienēs pārbaudes. Savukārt 2021.gadā tika veiktas 98 klātienēs pārbaudes un 37 neklātienēs pārbaudes. 2022.gadā tika veiktas 77 klātienēs pārbaudes un divas neklātienēs pārbaudes. Vienlaikus konstatēto pārkāpumu skaits ir samazinājies, salīdzinot ar veikto pārbažu skaitu. Vidējais soda naudas apmērs veido 1411,29 euro.

VID veikto uzraudzības pasākumu skaits

	2019.gads	2020.gads	2021.gads	2022.gads
Klātienēs pārbaudes	43	38	98	77
Neklātienēs pārbaudes	17	10	37	2

Salīdzinot ar iepriekšējo vērtēšanas periodu, secināms, ka preču tirgotāju skaitam ir tendence palielināties, tādējādi arī pārbažu skaits ir palielinājies.

2022.gadā sektorālo risku novērtēšanas ietvaros tika veikta līdz šim apjomīgākā subjektu anketēšana, kopumā aptaujājot gandrīz 4000 subjektu, tai skaitā arī cita veida preču tirgotājus. Aptaujā par likuma subjekta darbību, klienta profilu, naudas plūsmu u.c. jautājumiem 2022.gadā ir piedalījušies 17 % no visiem VID reģistrētajiem cita veida preču tirgotājiem.

Cita veida preču tirgotāju, kā arī ar starpnieku minētajos darījumos sektora statistiskie rādītāji un aptaujas rezultāti

Subjektu skaits					
2020	2021	2022	Starpība 2021/2020	Starpība 2022/2021	
1 972	2 290	2 528	+318 (16%)	+238 (10%)	
VID veikto uzraudzības un kontroles pasākumu vērtējums					
Labi	Lielākoties labi	Vidēji	Lielākoties slikti	Slikti	
56%	27%	15%	0,3%	1%	
VID veikto informatīvo un izglītojošo pasākumu vērtējums					
Labi	Lielākoties labi	Vidēji	Lielākoties slikti	Slikti	
50%	28%	19%	2%	2%	
Uzraudzības pasākumu skaits				Klātienes pārbažu pieaugums 2021.gadā	
2020		2021			
Klātienes pārbaudes	Neklātienes pārbaudes	Klātienes pārbaudes	Neklātienes pārbaudes		
38	10	98	37	+60 (158%)	
2022				Klātienes pārbažu pieaugums 2022.gadā	
Klātienes pārbaudes		Neklātienes pārbaudes			
77	2		-21 (21%)		
VID piemērotās sankcijas par NILLTPFN likuma prasību pārkāpumiem					
2020. gadā			2021.gadā		
Soda nauda (gadījumu skaits)	Soda nauda (apmērs EUR)	Lēmums darbības apturēšanu par	Soda nauda (gadījumu skaits)	Soda nauda (apmērs EUR)	Lēmums darbības apturēšanu par
11	11 200	3	8	15 600	6

2022.gadā					
Soda nauda (gadījumu skaits)		Soda nauda (apmērs EUR)		Lēmums par darbības apturēšanu	
12		16 950		10	
Krimināltiesiskās sankcijas un to piemērošana					
Grūti pateikt		Sankcijas tiek piemērotas efektīvi		Sankcijas netiek piemērotas efektīvi	
80%		18%		3%	
VID piemērotās sankcijas par NILLTPFN likuma pārkāpumiem					
Sankcijas ir samērīgas	Sankcijām jābūt smagākām	Sankcijām ir jābūt vieglākām	Jāpiemēro tikai "Konsultē vispirms" principu	Nav informācijas par VID piemērotajām sankcijām	Pārāk maz informācijas par VID piemērotajām sankcijām
32%	1%	2%	24%	19%	21%
Subjektiem izvirzītās profesionālās kvalifikācijas un nesodāmības prasības					
Grūti pateikt	Atbilstošas	Nepietiekamas	Pārlietu augstas	Nepieciešams pastiprināt un ieviest subjektu licencēšanu/ reģistrēšanu publiskā reģistrā	
69%	25%	1%	4%	2%	
Subjektu ētikas pašnovērtējums					
Visi subjekti rīkojas ētiski un ir godīgi	Lielākoties visi subjekti rīkojas ētiski un ir godīgi	Liela daļa subjektu rīkojas ētiski un ir godīgi	Tikai daļa subjektu rīkojas ētiski un ir godīgi	Mazākā daļa subjektu rīkojas ētiski un ir godīgi	Lielākoties visi subjekti nerīkojas ētiski un nav godīgi
56%	29%	14%	2%	0,3%	-
Par vai NILLTPFN likuma prasību nepildīšanu ir piemērotas disciplināras sankcijas darbiniekiem vai atbildīgajām personām					
Jā		Nē		Šāda atbilde nav paredzēta	
5%		67%		28%	
Ar NILLTPFN jomu saistītās personas					
Augstākā vadība	Tajā skaitā par NILLTPFN jomu atbildīgie darbinieki	Tajā skaitā citas personas, kas saistītas ar NILLTPFN jomu, piemēram, ar klientu apkalpošanu vai pakalpojumu sniegšanu			Personas visos iepriekš minētajos līmeņos, tajā skaitā augstākā vadība
55%	16%	12%			16%
NILLTPFN apmācīto personu loks					
Apmācības tiek veiktas pašmācības ceļā		Tikai atbildīgās personas iziet apmācības un apmāca pārējos darbiniekus	Atbildīgās amatpersonas un daļa no pārējiem darbiniekiem iziet apmācības pie uzrauga, elektroniski vai par maksu privātajā sektorā		Visi darbinieki iziet apmācības pie uzrauga, elektroniski vai par maksu privātajā sektorā
68%		19%	7%		6%
Apmeklēto NILLTPFN apmācību specifika					
Pašmācība	VID organizēti semināri	VID E-mācības	Privātā sektora maksas apmācības	Nozaru semināri, konferences	Nekādas apmācības
40%	15%	19%	5%	11%	11%
Subjektu augstākās vadības un to darbinieku zināšanu pašnovērtējums					
augstākās vadības zināšanas ir			darbinieku zināšanas ir		
atbilstošas	drīzāk atbilstošas	drīzāk neatbilstošas	atbilstošas	drīzāk atbilstošas	drīzāk neatbilstošas
33%	37%	30%	34%	38%	28%
Iekšējās kontroles sistēmas izstrādāšana					

Izstrādāju patstāvīgi		Iegādājos gatavu un pielāgoju savai saimnieciskajai darbībai		Iegādājos jau pielāgotu savai saimnieciskajai darbībai		Izstrādi nodrošināja nozares asociācija		Ieguva citā veidā	
51%		21%		8%		1%		20%	
Iekšējās kontroles sistēmas atbilstības pārbaude, kontrole									
veicu to pats			šādu pakalpojumu man nodrošina sistēmas izstrādātājs			šādu pakalpojumu man nodrošina neatkarīga trešā persona			
88%			7%			5%			
Finanšu izlūkošanas dienestā saņemto ziņojumu statistika									
Saņemto ziņojumu skaits 2020.gadā			Saņemto ziņojumu skaits 2021.gadā			Saņemto ziņojumu skaits 2022.gadā			
0			1			4			
VID saņemto ziņojumu statistika									
Saņemto ziņojumu skaits						Procentuālais pieaugums			
2020.gadā			2021.gadā						
-			-			-			
Aizdomīgu darījumu konstatēšana									
Subjekts ir konstatējis aizdomīgus darījumus			Subjekts nav konstatējis aizdomīgus darījumus			Subjektam darījums pirmsšķietami lies aizdomīgs, taču aizdomas neapstiprinājās			
-			93%			7%			
Subjektu izmantoto aizdomīgu darījumu atlases kritēriji									
klienta sniegtajiem pakalpojumiem specifiski risku kritēriji		vispārēji riska kritēriji		darījums tiek vērtēts pēc apmēra		darījums tiek vērtēts saistībā ar jurisdikciju		darījuma puses raksturojošās riska pazīmes	
5%		39%		21%		11%		23%	
PLG informācijas pieejamība									
ir pieejama			nav pieejama			plašāka kā nepieciešams			
73%			22%			4%			
Neklāties klienta identifikācijas risinājumu izmantošana									
Tiek izmantoti neklāties risinājumi		Netiek izmantoti neklāties risinājumi		Klienta identifikācijas dati tiek atjaunoti neklātienē			Atsevišķi pakalpojumi var tikt sniegti neklātienē		
27%		49%		9%			16%		
Klienta izpētes informācijas pieejamība									
ir pieejama			nav pieejama			plašāka, nekā nepieciešams			
68%			26%			7%			
Augsta riska klientu bāze									
Respondentu skaits (īpatsvars pret kopējo subjektu skaitu)			Subjekti ar augsta riska klientiem		Subjekti, kas pieņem skaidras naudas maksājumus			Subjekti ar klientiem PNP	
17%			6%		33%			1%	
Gada apgrozījums EUR									
< 10000	10000 - 20000	20000 - 40000	40000 - 80000	80000 - 160000	160000 - 500000	500000 - 1000000	> 1 000 000		
39%	13%	11%	7%	9%	11%	4%	7%		
Klientu bāze (jurisdikcijas griezumā)									
Fiziskās personas rezidenti	Fiziskās personas EEZ rezidenti	Fiziskās personas no NVS	Latvijā reģistrētas juridiskās personas	EEZ reģistrētas juridiskās personas	NVS reģistrētas juridiskās personas	Citās jurisdikcijās reģistrētas uridiskās personas			
36%	5%	1%	39%	14%	2%	4%			

Augsta riska klientu īpatsvars				
Nav augsta riska klientu	Mazāk kā 5 augsta riska klienti	No 6 līdz 10 augsta riska klienti	No 11 līdz 20 augsta riska klienti	Vairāk kā 21 augsta riska klients
94%	5%	0,3%	0,3%	-
Vidēja riska klientu īpatsvars				
Nav vidēja riska klientu	Mazāk kā 5 vidēja riska klienti	No 6 līdz 10 vidēja riska klienti	No 11 līdz 20 vidēja riska klienti	Vairāk kā 21 vidēja riska klients
90%	8%	1%	1%	-
Zema riska klientu īpatsvars				
Nav zema riska klientu	Mazāk kā 5 zema riska klienti	No 6 līdz 10 zema riska klienti	No 11 līdz 20 zema riska klienti	Vairāk kā 21 zema riska klients
70%	20%	4%	1%	5%

Preču tirgotājiem tika uzdoti dažādi jautājumi, kas kopsakarā ar citiem statistikas datiem liecina par preču tirgotāju sektora ievainojamību.

Attiecībā uz apgrozījumu 39% sektora subjektu neto apgrozījums gadā ir mazāks par 10 000 *euro*. Otrs lielākais apgrozījuma diapazons ir norādīts 10 000 *euro* līdz 20 000 *euro*, ko uzrāda 13% sektora dalībnieku. Tikai 7% sektora subjektu neto apgrozījums gadā pārsniedz 1 000 000 *euro*.

Neskatoties uz piemēroto sankciju skaitu, lielākā daļa jeb 56 % preču tirgotāju uzraudzības un kontroles pasākumus vērtē pozitīvi. Līdzīgi tiek vērtēti arī VID organizētie informatīvie un izglītojošie pasākumi. Piemēroto sankciju apmēru kā atbilstošu vērtē 32 %, savukārt 19 % preču tirgotāju norāda, ka tiem nav informācijas par piemērotajām sankcijām, kas liecina, ka salīdzinoši liels skaits preču tirgotāju nav informēti par VID tīmekļvietnē pieejamo informāciju, kas ietver arī informāciju par visām piemērotajām sankcijām. Vienlaikus preču tirgotājiem tika prasīts novērtēt arī krimināltiesisko sankciju samērīgumu un atbilstību, kur salīdzinoši daudz lielāks preču tirgotāju skaits sankcijas vērtēja kā samērīgas, kamēr krietni mazāka preču tirgotāju daļa atzina, ka sankcijas netiek piemērotas efektīvi.

Kontekstā ar profesionālās kvalifikācijas prasībām un ieejas standartiem nozarē preču tirgotājiem bija jāvērtē savas zināšanas un tiem izvirzītās prasības. 25 % preču tirgotāju tiem izvirzītās profesionālās kvalifikācijas prasības novērtēja kā atbilstošas. Lielākā daļa preču tirgotāju pozitīvi vērtēja savu un citu subjektu ētiskumu. Attiecībā uz disciplināro sankciju piemērošanu saviem darbiniekiem par iekšējās kontroles sistēmas (turpmāk – IKS) vai NILLTPFN likuma prasību nepildīšanu 5 % preču tirgotāju bija piemērojuši šādas sankcijas, savukārt 28 % preču tirgotāju vispār neparedzēja šādu atbildību pastiprinošu mehānismu. Šajā atbildē līdzīgi kā citās atbildēs ir konstatējama liela atšķirība un diametrāli pretēja rezultātu proporcija attiecībā pret vidējiem rādītājiem, kas liecina par ievērojamu preču tirgotāju sektora pārstāvju viedokļu atšķirību no citiem VID uzraugāmajiem NILLTPFN likuma subjektiem. Lielākajai daļai jeb 55 % preču tirgotāju par Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršana (turpmāk – NILLTPFN) jomu atbildīga ir augstāka vadība, savukārt tikai 6 % preču tirgotāju nodrošina apmācības visiem par NILLTPFN jomu atbildīgajiem darbiniekiem, kas ir salīdzinoši viens no zemākajiem rādītājiem un liecina par iespējamu izpratnes trūkumu starp dažādiem preču tirgotāja darbiniekiem un liek kritiski vērtēt to spējas efektīvi piemērot uzņēmuma IKS.

Kopumā preču tirgotājiem joprojām daudz izplatītākā ir pašmācība, kas teorētiski atbilst sektorā nodarbināto specifikai, tomēr būtiskākā atšķirība no vidējiem rādītājiem ir to preču tirgotāju īpatsvarā 11 %, kas vispār neveic apmācības, tādējādi ievērojami paaugstinot sektora ievainojamību. Attiecībā uz savu zināšanu pašnovērtējumu 30 % preču tirgotāju savas augstākās vadības zināšanas un 28 % preču tirgotāju savu darbinieku zināšanas vērtē kā neatbilstošas, kas ir salīdzinoši daudz augstāks rādītājs nekā citos sektoros, tomēr vienlaikus korelē ar citiem konkrētā sektora rādītājiem un vēlreiz apliecina salīdzinoši zemāku izpratni preču tirgotāju sektorā, kas paaugstina sektora ievainojamību.

Pozitīvi vērtējams fakts, ka 51 % preču tirgotāju patstāvīgi izstrādāja savu IKS un 24 % preču tirgotāju patstāvīgi pielāgoja IKS savai biznesa specifikai. Tāpat negatīvi ir vērtējams arī fakts, ka Finanšu izlūkošanas dienestā (turpmāk – FID) 2020. gadā no preču tirgotājiem nav saņemts neviens ziņojums par aizdomīgiem darījumiem, 2021.gadā saņemts tikai 1 ziņojums un 2022.gadā saņemti 4 ziņojumi par aizdomīgiem darījumiem. VID 2020.gadā un 2021.gadā no preču tirgotājiem nav saņemts neviens ziņojums par aizdomīgiem darījumiem nodokļu jomā. Tādējādi, ziņojumu skaits joprojām neatspoguļo prezumēto sektora riska ekspozīciju un paaugstina ievainojamību. Zemais skaits ziņojumu liecina par preču tirgotāju izpratnes trūkumu attiecībā uz aizdomīgu darījumu konstatēšanu.

Attiecībā uz aizdomīgu darījumu pazīmēm no aptaujas datiem var secināt, ka 5 % preču tirgotāju nepieciešama papildu informācija klienta saimnieciskās darbības riska un 11 % jurisdikcijas lomu aizdomīgu darījumu identificēšanā.

Nemot vērā, ka pēdējo gadu laikā Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs ir būtiski pilnveidojis patiesā labuma guvēja (turpmāk – PLG) informācijas uzkrāšanas un PLG identifikācijas iespējas, pozitīvi vērtējams 73 % preču tirgotāju viedoklis, ka PLG informācija ir pieejama nepieciešamajā apmērā. Kopumā klienta izpētes informāciju kā pieejamu vērtē 68 % preču tirgotāju, kas liecina par vidusmērā preču tirgotāja spēju iegūt visu nepieciešamo informāciju un pazemina kopējo sektora ievainojamību. Vienlaikus par ievainojamību paaugstinošu faktoru var tikt uzskatīts salīdzinoši augstais preču tirgotāju īpatsvars 27 %, kas izmanto klientu neklātienas identifikācijas risinājumus.

Attiecībā uz vispārīgiem risku ietekmējošiem faktoriem, jāatzīmē, ka tikai 6 % preču tirgotāju apkalpo augsta riska klientus, 1 % preču tirgotāju apkalpo klientus, kas ir politiski nozīmīgas personas un 33 % preču tirgotāju pieņem skaidras naudas maksājumus. Nemot vērā, ka šie rādītāji ir krietni virs vidējiem sektoru rādītājiem, preču tirgotājiem ir jāpievērš papildu uzmanība visiem klientiem, kuri veic darījumus skaidrā naudā. Attiecībā uz klientu bāzi jurisdikcijas aspektā 19 % preču tirgotāju ir klienti no Eiropas Ekonomikas zonas, 3 % klientu ir no Neatkarīgo Valstu Sadraudzības valstīm, 4 % klientu ir no citām jurisdikcijām un 75 % klientu ir Latvijas rezidenti un Latvijā reģistrētas juridiskās personas. Augstais preču tirgotāju īpatsvars, kuri ir norādījuši, ka tiem nav zema riska klientu, liecina par būtiskiem trūkumiem klienta riska novērtēšanā vai arī par pārlietu augstu sākotnējo klienta riska ekspozīciju.

2020.gadā sankcijas par NILLTPFN likuma un Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma (turpmāk – Sankciju likums) pārkāpumiem tika piemērotas 11 subjektu, kuri ir reģistrējušies VID kā citu preču tirgotāji:

- trīs lēmumi par darbības apturēšanu, piemērojot liegumu izmaiņu reģistrācijai komercreģistrā komercsabiedrības reorganizācijai un dalībnieku maiņai;
- 11 lēmumi par soda naudas piemērošanu kopā 11 200 *euro* apmērā.

2021.gadā sankcijas par NILLTPFN likuma un Sankciju likuma pārkāpumiem tika piemērotas 8 subjektiem, kuri ir reģistrējušies VID kā citu preču tirgotāji:

- seši lēmumi par darbības apturēšanu, piemērojot liegumu izmaiņu reģistrācijai komercreģistrā komercsabiedrības reorganizācijai un dalībnieku maiņai;
- astoņi lēmumi par soda naudas piemērošanu kopā 15 600 *euro* apmērā;

2022.gadā sankcijas par NILLTPFN likuma un Sankciju likuma pārkāpumiem tika piemērotas 12 subjektiem, kuri ir reģistrējušies VID kā citu preču tirgotāji:

- 10 lēmumi par darbības apturēšanu, piemērojot liegumu izmaiņu reģistrācijai komercreģistrā komercsabiedrības reorganizācijai un dalībnieku maiņai;
- 12 lēmumi par soda naudas piemērošanu kopā 16 950 *euro* apmērā.

Citu preču tirgotājiem konstatētie pārkāpumi:

- nav veikti klienta identifikācijas un izpētes pasākumi;
- nav apzināti klienta NILLTPFN riski;
- nav noskaidrots klienta PLG;
- nav veikts klienta sankciju riska novērtējums;
- nav paziņots par atbildīgās personas iecelšanu.

Galvenie ievainojamības faktori ir:

- augsts skaidras naudas apgrozījums;
- nepietiekama izpratne par NILLTPFN pasākumu nozīmību;
- nepietiekamas zināšanas NILLTPFN jomā;
- zems iesniegto ziņojumu par aizdomīgiem darījumiem skaits.

Preču tirgotāju galvenie prezumētie riski ir:

- darījumu strukturēšana, sadalīšana, trešo pušu izmantošana;
- izpratnes trūkums par aizdomīgiem darījumiem;
- apzināta saimnieciskās darbības un NILLTPFN likuma subjekta statusa neregistrēšana.

Par galveno preču tirgotāju risku var atzīt darījumu strukturēšanu, lai izvairītos no nepieciešamības iesniegt skaidras naudas deklarāciju. Savukārt gadījumos, kad preces vai pakalpojuma vērtība būtiski pārsniedz 10 000 *euro*, galveno risku rada darījuma summas samazināšana, piedāvājot summas starpību apmaksāt skaidrā naudā, bet atlikušo starpību, izmantojot bezskaidru naudu. Šādus darījumus kā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas tipoloģiju atzīst visā pasaulē, tādēļ preču tirgotājiem ir ļoti kritiski jāvērtē katrs gadījums, kad klients vēlas sadalīt maksājumu, samazināt bezskaidrā naudā maksājamo apmēru vai piedāvā citus darījuma strukturēšanas veidus, kuros darījuma apmaksā tiek iesaistītas trešās puses un skaidra nauda.